☞ *Med detta nummer följer en af Red. utgifven bilaga.*

HELSOVÄNNEN

Årg. 6. 1891. **Annonsbilaga.** N:r 12. 16 Juni.

Annonspris: 30 öre för finstilsrad (utl. annonser 40 öre).

Thé packadt i bleckdosor.

Kinesiskt											Indiskt					
Extra fint		Prima			Superior			Fint			Ceylon		Assam		Nabob	
1/2 k:o	1/4 k:o	1/2 k:o	1/4 ko	1/8 ko	1/2 ko	1/4 ko	1/8 ko	1/2 ko	1/4 ko	1/8 ko	1/2 ko	1/4 ko	1/2 ko	1/4 ko	1/2 ko	1/4 ko
kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre	kr. öre
5 —	2 50	4 50	2 25	1 20	4 —	2 —	1 10	3 50	1 75	1 —	4 —	2 —	4 50	2 25	5 —	2 50
silfver-etikett.		röd etikett.			grön etikett.			gul etikett.			röd o. hvit etikett.		blå o. hvit etikett.		guld-etikett.	

Thé packadt i silfver-staniol.

Caravan		Prytz' bland.		Nabob		Mandarin		Congo		Souchong		Rehaus bland.		Prytz' PPP		Prytz' PP		Prytz' P		
100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	100 gr.	50 gr.	25 gr.	10 gr.	25 gr.	10 gr.	25 gr.	20 gr.	10 gr.
öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre
100	50	90	45	80	40	70	35	60	30	50	25	44	22	25	12	20	10	15	12	8
röd etikett.		röd etikett.		blå etikett.		blå etikett.		svart etikett.		svart etikett.		svart etikett.		röd etikett.		blå etikett.		svart etikett.		

OBS. Försäljningen sker genom hrr specerihandlare.

Göteborg i juni 1891.

(60) **G. H. Prytz.**

C. Smitt & Co., Stockholm.

Affären börjad 1878.

Tillverka och försälja i parti de öfver hela riket och grannländerna välkända fabrikaten:

Äkta Säther-Olja

för **gikt, reumatisk värk, sensträckning, kramp,** äfven **reumatisk tandvärk** och dylikt ett säkert botemedel samt i allmänhet välgörande, där stark och hastig upphettning af sjuk kroppsdel på några minuter åstadkommes. Särdeles nödvändig är denna olja att hafva i hemmen å landet, där läkare ej alltid vid behof kan erhållas. Är försedd med intyg så väl från Handelskemisten i Stockholm som ock från många personer, som med fördel användt den samma.

Pris 1 kr. flaskan, rymmande 100 gram.

Amykos Aseptin, välsmakande och billig, 1 kr. hel- och 67 öre halfliter med glas.

Optimum, borttager lefverfläckar och andra hudåkommor, såsom klåda och utslag hos äldre personer och barn; den håller huden fin och hel; ingen, som en gång begagnat Optimum, underlåter att fortfarande använda den samma. — *Pris 1 krona.*

Tandelixir, särdeles välkänd för sin förmåga att genast häfva den svåraste tandvärk. — *Pris 75 öre.*

Hårsvärta, bör ej förblandas med de vanliga hårfärgningsmedlen, som vanligen innehålla de skadliga beståndsdelarne bly, ättika och silfvernitrater, är äfven på grund af sin sammansättning särdeles välgörande för hårväxten. — *Pris 1 kr. 50 öre.*

Hand- och kylbalsam, åtnjuter stor efterfrågan med hänsyn till sin ovanliga förmåga att hålla ansigte och händer hela, och huden mjuk och behaglig alla årstider, den borttager kyla och frostskador från händer och fötter. — *Pris 1 krona. 1/2 burk 50 öre.*

Observeras bör, att våra fabrikater äro försedda med **intyg från handelskemisten i Stockholm,** att de hvar för sig äro fria från skadliga beståndsdelar m. m.

Försäljes i Stockholm af Apotekare C. F. Dufva, 41 Drottninggatan, hos parfym- och specerihandlare därstädes, i landsortsstäderna hos de större köpmännen, hos bruks- och landthandlare; i parti med rabatt hos **C. Smitt & Co., Stockholm.**

Då alla våra fabrikater, hvilka äro försedda med vårt i Kongl. Patentbyrån inregistrerade fabriksmärke, varit i handeln sedan 1878 och af allmänheten blifvit särdeles berömda, har naturligtvis *en mängd efterapningar uppstått, som under andra namn försäljas för liknande ändamål. Särskildt är detta fallet med* **Äkta Säther-Oljan.** Af denna orsak torde fabriksmärket med vår firma observeras.

HELSOVÄNNEN

TIDSKRIFT FÖR

ALLMÄN OCH ENSKILD HELSOVÅRD.

Årg. 6. 1891. UTGIFVARE D:r E. W. WRETLIND. N:r 12. 16 Juni.

Pris i Skandinavien: 2 kr. 50 öre för helt, 1 kr. 50 öre för halft år.

Innehåll: Om olika slags folkbad af d:r Rich. Hogner. — Bruket af bad och vatten bland forntidens folk. — Sir Joseph Lister (med porträtt). — Orienteringsresor i helsovårdens intresse af en provinsialläkare. — Smärre meddelanden: Sjukligheten i riket under maj månad; Tuberkulinets användning i Sverige; Tuberkelbaciller i järnvägsvagnar; En kanins hornhinna öfverflyttad på människa; Giftig insekt; Vämjelig korffabrikation. — Breflåda. — Annonsbilaga. — *Bilaga: Kvinnans slägtlif. 5:e häftet.*

Om olika slags folkbad.

Af de storartade hygieniska inrättningar: epidemisjukhus, desinfektionsanstalter, ventilations- och värmeledningar m. m., som nutiden har att uppvisa, finnas dock icke några, hvilka för ett helt land synas mig så välsignelsebringande som de jämförelsevis anspråkslösa folkbadanstalter, hvilka de senaste åren blifvit anlagda.

När man betänker, att hygienien går ut på att söka förekomma sjukdomar och att den därtill använder oftast en metodisk renlighet eller rengöring, måste man förvånas öfver, att folkbaden hittills nästan blifvit försummade.

I det gamla Rom, som i storlek och folkmängd icke på långt när kunde mäta sig med nutidens Berlin, förbrukades dock ända till 7 $^1/_2$ gånger så mycket vatten som i detta senare. Författaren Plinius påstår också, att Rom under 6 århundraden icke behöfde någon läkare. Det var det myckna badandet och kroppsöfningarna, som höllo folket uppe; det var i baden, man rekreerade sig; i kroppsöfningarna man fann den kraft, som öfvervann en värld. Äfven bland nutidens folk kan skönjas, hvad nytta som ligger i ett allmänt badande. Eller kan väl ett härligare och lifskraftigare slägte nu påvisas, än det som

bor i norra Finlands skogar, där bastun eldas hvarje lördags-kväll och begagnas af ung och gammal, man och kvinna?

Såsom nämdt, har man börjat i våra dagar egna denna sak mera uppmärksamhet. Från en läkare har utgått idén till de nyare folkbaden, de s. k. duschbaden; från en icke-läkare, öfverbyggmästaren *Merkel* i Göttingen, de s. k. skolbaden. I vår tid, då nyttan af ett eller flera bad i veckan hela lifvet igenom är långt ifrån allmänt insedd, torde rätta vägen för att få ett folk genomträngdt af medvetandet härom vara att fostra ungdomen till regelbunden badning.

Fordringarna på ett folkbad måste blifva, att det är så billigt, att hvilka som helst, ja hela familjer kunna ha råd därtill; att det är lätt tillgängligt, har en behaglig eller för befolkningen inbjudande form; att det kan afpassas för svaga och starka, och slutligen att inrättningen icke är för tung att underhålla, eller helst att den »bär sig sjelf».

På grund af så många fordringar torde icke vara möjligt finna en badform, som under alla omständigheter är passande. Redan af ekonomiska skäl måste ett folkbad på en glesbebygd landsbygd blifva olika emot ett i stad o. s. v. Man bör därföre, vid sträfvandet att få ett allmänt badande till stånd, noga öfverväga, hvad som för hvarje ort är det lämpligaste sättet.

Rörande nu brukliga bad och yttre bruk af vatten må följande bad antecknas.

Bad på landet.

Af den svenska allmogen finnas flera badformer använda, ofta helt olika för olika trakter, beroende på skilda vanor och naturförhållanden. I allmänhet badas dock så litet, att man sällan kan tala om verkliga folkbad, utan blott om en ansats därtill eller snarare en rest däraf, som på allt sätt borde omhuldas. På många, ja de flesta orter finner man ock det allmänna badandet blott tillhöra — det förflutna.

De kalla baden, *flod- och sjöbaden*, begagnas en kort tid af sommaren och egentligen blott af halfvuxna barn. Redan den s. k. ungdomen, i synnerhet den kvinliga, drar sig för dem, och äldre personer begagna dem sällan, kvinnor nästan aldrig. *Kalla afrifningar* förekomma ytterst sällan. Man är tydligen rädd för det kalla vattnet. Baden i de varmare floderna och insjöarna anlitas således mera än hafsbaden, och vid tillfälle att välja häremellan föredragas ofta de förra. Att det ljumma vattnet heldre begagnas, dels på grund af sin för de flesta behagligare form, dels på grund af sin större reningsförmåga, är därföre att vänta.

De *ljumma tvättningarna*, i synnerhet fotbaden, blifva också allmännare brukade.

Varma kar- eller såbad, då man liggande eller sittande tager ett helbad, är på vissa trakter icke alldeles ovanligt och användes då ofta samma vatten hela laget igenom.

Bad i ladugårdsgrytan användes ganska ofta i Norrland, där fodret kokas åt kreaturen. Det bekväma tillagningssättet lockar oftare till bad, utan att det dock blir några regelbundna.

En egendomlig metod träffas bland lapparna. Många af dem *ingnida kroppen med fett*, som sedermera aftorkas, och undgå de härigenom, såsom de säga, »förkylning efter badet» och hålla sig tämligen rena.

Såsom läkemedel användes här och där dessutom *spritbadet*. Man tager en tallrik, som fylles med sprit eller bränvin, hvilket påtändes och den badande sätter sig på en stol öfver den brinnande lågan väl omhöljd upptill halsen. På så sätt erhålles ett godt torrvarmluftsbad, som ofta afslutas med en kall eller kylslagen afrifning eller öfversköljning. *Stenbadet** är för sin billighet allmännare. I en så med litet vatten läggas heta stenar och den badande sätter sig, inhöljd såsom vid spritbadet, öfver de heta ångorna samt får sålunda ett »ångskåp», som ofta äfven afslutas med öfversköljning.

Vidare finner man såsom huskurer ljumma eller varma karbad, till hvilka man satt diverse ingredienser, som ge badet sitt namn, t. ex. *salta bad*, *myrstacksbad*, *björklöfsbad*, *tallstruntsbad*, *maltbad*, *blombad*, *höbad*, *porsbad granris-*, *enris-* och *enbärs-bad*. *Skärfbadet*, så kalladt efter sjukdomen, mot hvilket det användes, är ett uppkok på enris, salt och rostigt järn. (Det är verkligen också ett välgörande bad vid engelska sjukan m. m.).

»Suotta»-badet är ett slags partiela gyttjemassagebad, som finnas i Norrbotten, där allmogen eller rättare några dess kvacksalfvare ta »suotta» ** (en mörk, antagligen något järnhaltig, ler- eller dygyttja, som här och där träffas å flodbottnen) och gnida de sjuka lemmarna med, hvarefter ges ett varmt lokal- eller helbad. (»Suottan» brukas ock till blott kalla eller våtvärmande omslag).

Af nu uppräknade badformer kan allenast »badet i grytan» möjligen få namn af folkbad. Det är nämligen af uppräknade det enda, som något allmännare begagnas af olika åldrar och kön. Ett oomtvistadt verkligt folkbad är däremot *Finnbastubadet*, som fortlefver i det finsktalande Skandinavien och Ryssland, men framför allt i norra

* Vid beredandet af stenbadet, hvartill tages förut väl rengjorda tegelstenar, får man icke hafva för litet vatten, ty då kunna de heta stenarna bränna kärlets botten (undvikes för öfrigt genom att lägga ned dem på en järnplåt), ej heller för mycket (som äfven har sina olägenheter); och bör kärlet vara ganska högt, så att den badande kommer något ned uti detsamma utan att nås af det heta vattnet. Då man sålunda kan misslyckas med »ångstenbadets» tillagning, användas heta stenar lättare för att skaffa varmt vatten till ett helbad, ofta då ett bad i så o. s. v.

** Ordet är antagligen en förbråkning af finska *suoyrtti* = dyplanta.

Finland, där hvarje gård eller åtminstone hvarje by har sedan urminnes tid sin bastu. Denna består af ett litet timradt hus med 2 lavar å ena väggen och dörr å den motstående, en andnings- eller dragglugg å den tredje väggen samt i närheten af den fjärde (helväggen) en hvälfd eldstad, oftast utan skorsten, af brändt tegel, ofvanpå hvilken ligger en mängd kullerstenar, som sålunda underifrån uppvärmas. Sedan bastun blifvit uppeldad och varm, öppnas dörr och dragglugg och röken utdrages på så sätt fort. De badande, som afklädt sig utanför bastun eller inne i den närbelägna stugan eller boningshuset, skynda nu in i densamma, kasta skoptals vatten öfver de heta stenarna, och få sålunda ett starkt svettbad i mycket fuktig, varm luft.

Oaktadt den finska bastun är en så rå badform, och oaktadt den för främlingen kännes nästan kväfvande, så att andningsgluggen litet emellan måste anlitas, synes den dock för befolkningen vara »själfva helsan» och ett godt härdningsmedel, hvilket torde delvis bero därpå, att man efter bastubadet, då kroppen ännu är »öfverhettad», så att huden är röd, tar sig en hastig afkylning, antingen direkt genom öfversköljning, rullning i snö, »afblåst» i det fria eller alltid åtminstone en afsvalning, då man naken eller knappt skyld springer in i stugan för att lägga eller kläda sig.

Förvånande är, hvilka höga värmegrader »finnarne», till och med lungsigtiga, tåla; och medvetandet om badets nytta är så stor, att mången säger sig »icke kunna lefva, utan en bastu i veckan».

Uti Danmark, Tyskland, Belgien och Frankrike har jag i allmänhet icke hört omtalas några särskilda folkbadsformer bland allmogen. Renligheten är dock på sina ställen ganska stor. I Frankrike t. ex. brukas ofta dagliga ljumma aftvättningar; på andra orter ljumma bad o. s. v. I Thüringen skall här och där finnas en badform, som påminner om finnbastun.

Folkbad i städerna.

I Skandinaviens större städer hafva vi i allmänhet blott våra badinrättningar, där billiga karbad kunna erhållas och bastu, beredd med strömmande ånga, värmeutstrålningsskifvor o. s. v. (till sin verkan således närmast de ryska baden). Priset är dock för arbetarefamiljer för högt och baden äro för långt aflägsna från deras bostäder, för att de skola blifva verkliga folkbad. I Köpenhamn lär dock finnas ett Lassarsbad d. ä. duschbadinrättning, där arbetaren för 10 öre får sitt bad.

I Ryssland (Moskwa t. ex.) finnas sedan gammalt de s. k. »ryska ångbaden», där arbetaren kan för några kopek få sig ett bad med tillhörande björklöfskvast. Badet är »gemensamt» i ett stort rum med lafvar kring väggarne; små tvättbaljor med kallt eller varmt vatten finnas

till hands. Rummet uppvärmes genom en stor, framstående kakelugn eller mur, inuti försedd med hvalfformig eldstad, öfver hvilken ligga kullerstenar. Då dessa blifvit varma nog, öppnas en lucka framför dem och vatten kastas på, hvarigenom het ånga bildas och slår fram i rummet i en stark ström. Man har således ett fuktigt varmluftsbad; men då den stora muren ständigt producerar ny, torr värme, blir luftens fuktighet aldrig så stor, som i finnbastun, hvarför de ryska baden också kännas behagligare och ej äro så ansträngande.

I Frankrike finnas icke några folkbad. I Paris t. ex. serveras dock billigaste karbad för 40 centimer och finnas dessutom, såsom i flera andra utlandets städer, några stora, gemensamhets-simbassänger, med ständigt tillflöde af varmt vatten och motsvarande afflöde, där man för 50 centimer (vid abonnemang) kan midt i vintern taga sig en grundlig simtur. Bredvid badlokalen finnes särskildt rum med gymnastikapparater. Vid ett mitt besök i badet var det mest skolynglingar, som där tumlade om, dels hoppande från trampolinerna, dels simmande eller lärande sig konster, dels i simbyxdrägt gymnastiserande sig torra, för att sedan åter kasta sig i. Det har för länge sedan varit tal om, att i Paris inrätta folkbad, men planen öfvergafs då, emedan man fruktade för den stora vattenförbrukningen (!).

I Österrike (i Wien) infördes 1887 det första nutida folkbadet, varmduschen. I Tyskland följde man snart efter, och där har man (i Berlin) sedan 3 år dessa bad, »de Lassarska brusbaden» (s. k. efter sin upphofsman och badformen) eller helt enkelt s. k. »Volksbäder» (folkbad). (Forts.)

D:r Richard Hogner.

Bruket af bad och vatten bland forntidens folk.

I Egypten var badning tidigt ganska allmän. Man läser i Bibeln om Faraos dotter, som kom ned till floden för att bada och därigenom fick tillfälle att rädda Moses. Målningar, som man upptäckt i gamla egyptiska grafhvalf, visa äfven, att badning begagnades.

Judarne blefvo i de föreskrifter, som Gud gaf till Moses, undervisade om, huru de skulle bada och rena sig; och iakttagandet af dessa anordningar har tydligen bidragit mycket till att bevara judarne från många sjukdomar.

Hos perserna hade badning stort anseende, och de uppförde många praktfulla, offentliga byggnader för detta ändamål. Darius' badhus lär hafva varit särdeles märkvärdigt. Perserna bruka ännu vatten som medicin, i synnerhet när koleran rasar. I några städer sätta de byt-

tor med vatten vid gathörnen och längs efter vägarne för att hafva vatten till hands, när en person angripes. De använda då en kall dusch i förbindelse med kraftig gnidning af huden.

Bland grekerna använde man kalla bad. Lykurgus, den berömde spartanska lagstiftaren, förordnade, att alla hans undersåter, äfven späda barn, skulle dagligen badas i kallt vatten. Senare införde man varma bad och uppbygde praktfulla badhus. Den lärde grekern Hippokrates, som kallas medicinens fader, förordar bruket af vatten i många sjukdomar och föreskrifver noggrant, huru det skall brukas. Han lägger stor vigt på dess sorgfälliga och riktiga bruk, emedan det i annat fall kan göra skada i stället för gagn.

Romarne öfverträffade alla andra nationer uti att uppföra präktiga badanstalter. Deras offentliga badhus voro mästerverk i byggnadskonst och voro försedda med alla slags bekvämligheter för att göra badningen mera behaglig och nyttig. Konungar och kejsare sökte att öfverträffa hvarandra i att uppbygga och försköna dessa helsoanstalter. 20,000 personer kunde bada på en gång, och ungefär 1,000 offentliga badhus funnos på en tid i Rom. — Celsus och Gallus, två berömda latinska romerska läkare, anbefalde badning såsom ett värdefullt läkemedel för nästan 2,000 år sedan. Den senare förklarade, att bruket af vatten var hans förnämsta medicin vid behandling af sjukdomar. Dessutom föreskref han rörelse och massage. Kejsar Augustus blef genom badning botad för en sjukdom, som icke kunde hjälpas genom något annat medel.

Arabiska läkare, hvilka voro de förnämsta för sin tid, brukade badning såsom medicin och anbefalde den kraftigt. Rahzes, en af de lärdaste, föreskrifver ett behandlingssätt för koppor och mässling, som knappast kan förbättras af vår tids rationela läkare. Detta behandlingssätt blef äfven användt i Konstantinopel i det femtonde århundradet.

I Paris voro för tre hundra år sedan de offentliga ångbaden ganska talrika. De voro förbundna med rakstugorna, liksom förhållandet är i Amerika nu för tiden.

Forntidens tyskar tyckte mycket om att bada, och under medeltiden gjordes badning till en religiös pligt bland dem. *Indianerna i Nordamerika* använda sedan sina förfäders tid bad för många sjukdomar. De bruka synnerligen ångbad. De frambringa ånga genom att hälla vatten på heta stenar i en liten tät hydda; därefter bruka de kall dusch. *Negrerna i Afrika* äro äfven bekanta med vattnets medicinska egenskaper. Då kopporna utbröto om bord på ett slafskepp för några år sedan, och de sjuka blefvo behandlade med medicin på det vanliga sättet och nästan kväfdes under varma täcken, bådo de så ömkligt om att få bruka sitt eget behandlingssätt, att de fingo tillåtelse

därtill. Deras kamrater bundo då ett rep omkring dem och sänkte dem ned i hafvet. Detta upprepades flere gånger, och alla patienter, som sålunda behandlades, tillfrisknade.

(Efter Chicagos Helsov. 1890 n:r 11).

Joseph Lister.*

Antiseptikens fader.

Så länge kirurgi funnits till, har man iakttagit, att varbildning (suppuration) i sår — dessa må nu vara tillfälliga eller med afsigt tillfogade (och med hvad slags vapen som hälst) eller hafva uppstått efter kirurgiska operationer — utgör en af

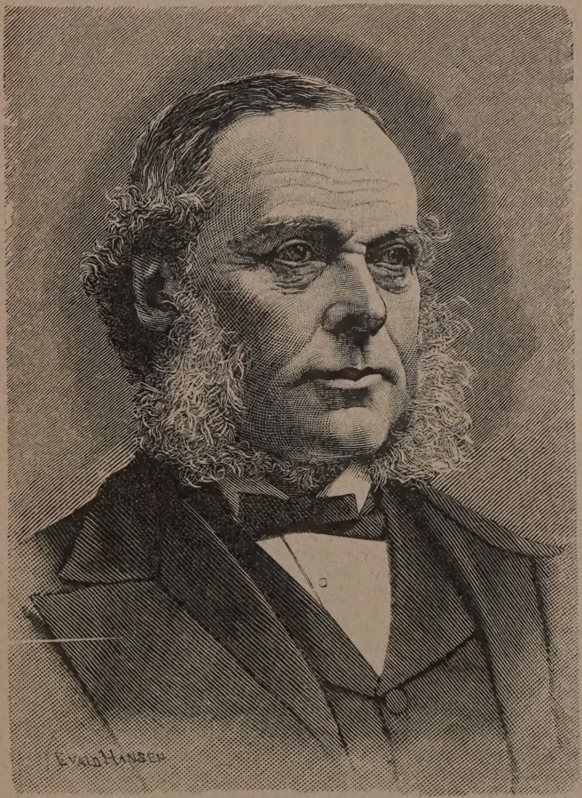

JOSEPH LISTER.

de svåraste tillstötande omständigheter, emedan den alltid förhindrar en omedelbar läkning samt ofta åstadkommer feber hos patienterna, »sårfeber», och ej sällan genom

* Då vi lyckats erhålla ett porträtt af den beryktade uppfinnaren till den antiseptiska operationsmetoden, taga vi oss friheten att hemta texten till densamma ur »Nordisk familjebok».

blodförgiftning dödlig utgång. Man var förr så fullkomligt oförmögen att förhindra denna varbildning, att man vande sig att anse den såsom en fullt naturlig process, och man tröstade sig, om varet endast såg någorlunda »friskt» ut och icke luktade alltför afskyvärdt. Sårfebern betraktades såsom en naturlig reaktion af organismen, den förgörande blodförgiftningen såsom en olycka, hvilken man lika litet kunde undvika som »kallbrand» i såren, difteri, ros och andra infektioner. Allt detta antogs bero på epidemiska inflytelser eller »dålig konstitution» å sjukhusen. I själfva verket kunde denna sistnämnda ej sällan vara sådan, att nästan alla eller åtminstone flertalet af de opererade dogo. Detta var förhållandet i synnerhet på militärsjukhusen efter de stora fältslagen.

Allt detta är nu annorlunda. Kirurgerna äro i stånd att, allrahälst i sår, som de själfva åstadkomma, förhindra varbildningen samt förekomma sårfeber och blodförgiftning. Resultatet efter de stora operationerna är nu sådant, att dödlig utgång, såsom en omedelbar följd af det kirurgiska ingreppet, hör till sällsyntheterna. Dessutom har denna trygghet mot den förut oöfvervinneliga fienden medfört en alltjämt pågående utsträckning af kirurgiens område; operationer göras nu dagligdags, och människolif räddas under förhållanden, som förut med allt skäl ansågos hopplösa. Det trotsar hvarje beräkning, huru många hundra, ja tusenden af människolif hvarenda dag räddas från en hotande eller säker död genom den antiseptiska metoden, och det är Listers afundsvärda lott att hafva vid denna bundit sitt namn.

Äran af det första uppslaget till kännedom om det sjukliga inflytandets natur tillkommer den berömda franska fysiologen Pasteur. Han visade, att de öfverallt på jorden, i de djupaste schakt såväl som på de högsta berg, visserligen i växlande mängd, men alltid oerhördt talrikt förekommande minsta växtorganismerna eller bakterier, mikrokokker, med ett ord mikro-organismerna, äro de, som genom att häfta sig vid och utveckla sig på andra organismer framkalla förruttnelse. Sedermera visade Pasteur och andra, att de äro orsaker till mycket annat, att särskilda arter af dem öfverföra och framkalla de flesta, troligen alla febersjukdomar; men Lister tillgodogjorde sig först upptäckten till kirurgiens fromma genom att antaga och senare bevisa, att mikrokokkerna äro de, som framkalla varbildningen. Kunde man förhindra deras tillträde till såren under operationerna och under läkningen, skulle ingen suppuration uppkomma. Detta kan man ej, ty de äro allestädes närvarande och i oerhörda massor (understundom millioner å en kubikmillimeter). Men varbildningen skulle förekommas, om man kunde döda dem eller oskadliggöra dem, så att de ej hade förmåga att växa vidare i såren under den tid operationen och läkningen pâginge, ty utanpå den oskadda huden äro de overksamma.

Detta har Lister gjort genom det antiseptiska behandlingssättet, egentligen orätt kalladt »förbandet», emedan det innebär mycket mera än ett förband. Först skall allt oskadliggöras, som i minsta mån kommer i beröring med det skadade partiet eller operationssåret, om fråga är om ett sådant. Hela sårets omgifning skall afrifvas och rengöras med ett antiseptiskt medel, ett sådant, som förintar bakteriernas verkan. Vidare skola likaledes desinfekteras alla förbandspersedlar, instrument, svampar, kirurgens, medhjälparnes, sköterskornas händer och armar, guttaperkatyget, hvarpå patienten hvilar, liksom det, som skyddar honom mot kölden under förband eller operation. Icke en atom, som är osäker eller oren, får komma i beröring med patientens sår eller dettas närmare omgifning. Man har nämligen öfvertygat sig om, att de bakterier, som häfta vid fasta kroppar, äro vida farligare än de, som kunna inkomma direkt ifrån luften. För de sistnämnda sökte Lister att skydda patienten genom att omgifva honom och operatören med ett moln af karbolsyra, utveckladt med en pulverisatör, (»spray»,) senare drifven med ånga. Denna rätt oangenäma anstalt har numera allmänt, äfven af honom själf, blifvit i det närmaste öfvergifven och endast luften i operationssalen mättas på förhand med karbolångor, fastän visst icke alltid. Man använder i stället en antiseptisk vätska till att under operationens gång allt emellanåt desinfektera såret. Vanligt vatten är ej tillåtet, såvida det ej omedelbart förut blifvit upphettadt till kokning. För instrumentens desinfektering är detta kokheta vatten godt. Ännu bättre är alkohol; de andra antiseptiska medlen göra nämligen de skärande instrumenten slöa. Efter fulländad operation desinfekteras ånyo det i de flesta fall förenade såret och dess omgifning, hvarefter ett förband pålägges af desinfekterade persedlar så lufttätt som möjligt. Afsigten med detta är att hålla luften i sjukrummet afstängd från såret eller åtminstone tvinga den att genomgå ett filtrum, som oskadliggör bakterierna. Ett sådant förband kan understundom kvarligga i veckor och sårläkningen pågår därunder obehindradt.

Sir JOSEPH LISTER föddes den 5 april 1827 i Upton. Han är son af J. J. LISTER, som äfven utmärkt sig i den vetenskapliga världen. JOSEPH LISTER gjorde sina studier vid University college och tog den medicinska graden vid universitetet i London 1852, men fortsatte sina studier i kirurgi i Edinburgh under professor SYME. År 1855 öppnade han en enskild kurs i kirurgi i Edinburgh, utnämndes 1860 till kirurgie professor vid universitetet i Glasgow och kallades 1869 till professor i klinisk kirurgi vid universitetet i Edinburgh, sedan han blifvit berömd såsom den antiseptiska sårbehandlingens upptäckare, hvarom hans första meddelande publicerades i Londontidskriften The Lancet 1867. År 1877 kallades L. att öfvertaga den genom Fergussons död lediga kirurgiska lärostolen vid King's college i London, en befattning, hvilken han ännu innehar. Han utnämndes till baronet år 1883 och verkar ännu med full arbetskraft.

Orienterings-resor i helsovårdens intresse af provinsialläkare.

I sammanhang med artikeln i vårt förra nummer af d:r E. NILSSON om hvad vi kunna göra litet hvar i hygienens intresse vilja vi i dag meddela en skrifvelse, som benäget blifvit stäld till vårt förfogande från en provinsialläkare till hans respektive länsstyrelse, hvari han, såsom synes, föreslår resor inom sitt distrikt i syfte att genom föredrag väcka allmogens intresse för helsovårdsfrågor. Hans förslag synes oss ganska beaktans- och efterföljansvärdt. Må det icke, såsom det hos oss så ofta händer, stranda på några hinder af formel natur. Skrifvelsen lyder sålunda:

Till Konungens Befallningshafvande i N:s län!

I skrifvelse af den 6 innevarande af Kongl. Befallningshafvande anmodad att inkomma med fullständigt förslag till plan för en af undertecknad ifrågasatt orienteringsresa genom mitt innehafvande distrikt, får jag till åtlydnad af sådan anmodan härmed vördsamt anmäla, huru jag tänkt en sådan tur kunna på bästa sätt motsvara sitt syfte att gagna ortens allmänna helsovård.

Till den ändan vågar jag förutsända några allmänna reflexioner, som gifva tillkänna min uppfattning af provinsialläkarens faktiska ställning till den vigtiga del af hans kall, som utgöres af tillsynen om den allmänna helsovården och sundheten inom hans distrikt.

Den traditionela föreställningen om provinsialläkarne ser i dem endast sjukvårdsläkare; man kan så mycket mindre fatta deras verksamhetsmål i egenskap af helsovårdsläkare, som denna yngre — man kan nästan säga nyfödda — gren af den praktiska medicinen ännu till betydelsen icke ens torde vara klart uppfattad till och med af landets mest bildade befolkning. Många exempel tala härför. I så oupplarnade förhållanden möta stora hinder mot en fruktbringande verksamhet i denna riktning, till en skada, hvars vidd med hänsyn till nationens kroppsliga och andliga härdighet och fortbestånd endast af den i saken insigtsfulle lärer kunna uppfattas. Största hindret ligger i sjelfva denna brist hos allmänheten på insigt i denna verksamhets innebörd, som är *förebyggandet af folkstammens sjukliga urartning genom undanröjandet af sjukdomsorsaker.* Dessa kunna ligga i *aflingen och uppamningen*, därefter i *uppfostran och undervisningen;* så i beskaffenheten af *yrken, sysselsättningar* och *lefnadssätt, vanor, seder* och *bruk*, af *födoämnen, nöjen, njutningsmedel och öfverdrifter i dessas bruk;* i *äktenskapens öfverlemnande åt slumpen*, utan kontroll af kontrahenternas tillstånd; samt slutligen i *luftens, vattnets och markens tillstånd* kring människoboningar, med ett ord i samhällsförhållandenas hela fysiska beskaffenhet, icke uteslutande vissa moraliska förhållanden. Största faran ligger i sjuklighetens ärftlighet.

Det gäller sålunda för helsovårdsläkaren att söka meddela allmänheten en föreställning om hela detta vidlyftiga program och söka erna hennes villiga medverkan för sträfvandet. Först när dessa grundbegrepp och detta mål blifvit rätt insedda och det senare ansedt värdt att åsyfta, kan detaljarbetet begynna smaningom framskrida, hvilket dock förutsätter ett villigt samarbete från den allmänna folkundervisningens sida.

Genom flera populära tidskrifter hafva landets helsovårdsläkare sökt sätta sig i förbindelse med allmänheten i detta syfte, och möjligen har *något* därigenom redan vunnits. Men, med kännedom om, huru liten del af folket, i synnerhet landtallmogen, har tid och håg att läsa samt förstånd att fatta hvad som går utöfver den dagliga, triviala tankekretsen, inses lätt, huru mycket på denna väg står att vinna, då det oodlade förståndet därvid möter idel nya begrepp, som ofta svära emot fördomarne. I sådan jordmån är dock helsovårdsstadgan satt att bära frukt. Intet under då, om dess stadganden förefalla den oodlade såsom ett fiendtligt och retande tvång, som äggar till motstånd, hellre än såsom en statens ömma omvårdnad om de i saken oförståndiges väl, som manar till tacksam åtlydnad.

Erfarna provinsialläkare, som känna folkets föreställningar om helsa, sjukdom och bot jämte öfriga dess förhållanden, veta alltför väl, att allas gemensamma ansträngningar erfordras för att åstadkomma endast en första bresch på denna mur af fördom och vidskepelse, som ännu står rotfast.

Det har dock visat sig, att nutidens stora allmänhet vaknat till ett afundsamt begär efter tillfällen att tillegna sig något af det, som tillhör de bildades kunskapsförråd. Vägen dit har emellertid hittills varit af tvifvelaktig beskaffenhet, i synnerhet genom föredrag, sällan lämpade efter uppfattningsförmågan. Högst sällan torde intresserade lärde hafva förirrat sig in på landsbygden för att undervisa, där stadsbefolkningens applåder icke stå att vinna.

Genom en serie föredrag om de allra enklaste förbegrepp, om ett sundt lefnadssätt och helsovårdens betydelse, har undertecknad haft tillfälle erfara, att intresset kan hos allmogen väckas, hvilket visat sig i förnyade anhållanden om fortsättning af föredragen. Däraf har jag trott mig finna, att allmänheten bör uppsökas och med det lefvande, muntliga ordet i ämnet bearbetas. Vid sådana tillfällen kan läkaren sammanträffa med allmänheten, som då erfar ett annat förhållande till honom, än det, som existerar till den receptförsäljande medicinmannen, som botar sjukdomar efter taxa. Genom en sådan personlig beröring borde småningom kunna uppstå det naturliga förhållande i helsovårdshänseende till läkaren, som man föreställer sig till presten i själavårdsförhållandet.

Först vid sådan personlig kännedom om de verkliga förhållandena i socknarne torde någon vigt kunna tillerkännas de yttranden, som från läkaren eventuelt kunna af myndigheterna infordras. Dessa redogörelser (t. ex. årsberättelser) äro eljest endast avtomatiskt hopsamlade produkter af omdömen, som ofta ligga utom de bedömandes omdömeskrets, men dock med god själftillit intresselöst afgifvas.

På dessa och dylika grunder har jag ansett vigtigt att få förbindelse med befolkningen genom personliga besök i socknarne.

(Författaren föreslår därefter en marschruta för 3 resor åt olika håll inom sitt distrikt).

Dessa besök skulle göras sommartiden efter slutade sånings- och öfriga trängande landtbruksarbeten, då allmogen har ledighet.

Såsom ersättning har jag endast beräknat vanligt traktamente såsom vederlag för inkomst af praktik på stationen, samt 5 kronor per resedag med hänsyn därtill, att flera lättnader vid transporten torde kunna påräknas under en dylik resa, för hvilken jag dessutom är lika villig som skyldig att lemna redogörelse i ingående årsberättelse.

M. H.
Provinsialläkare.

Smärre meddelanden.

Sjukligheten i Sverige under maj har, enligt 95 rapporter till Eira om 11,671 sjukdomsfall, varit betydligt minskad, mest genom influensans och bröstkatarrens aftagande. De vigtigaste sjukdomarne ha visat följande antal fall: messling 1,125, epidemier i Sundsvall, Gefle och Norrköping, skarlakansfeber 246 (419 i april), difteri 212 fall, nervfeber 94, kikhosta 257, ros 138, frossa 41, reumatisk feber 356, akut magkatarr och gastrisk feber 417, akut tarminflammation och diarré 1,053, strup- och bröstkatarr 3,086, lung- och lungsäcksinflammation 895, strypsjuka 22, rödsot 1, smittkoppor 1, barnsängsfeber 6, epid. hjärnfeber 10 och influensa 2,852 fall å 56 orter (5,380 fall å 49 orter i april). Influensan har under maj visat sig mest i Boxholms distrikt, Wenersborg, Trollhättan och Göteborg.

Tuberkulinets användning i Sverge. I Hygieas sista häfte meddelas om erfarenheterna rörande Kochs medel mot tuberkulos a tva af Stockholms sjukhus. Professor *Edgren*, som å Serafimerlasarettet användt medlet på 13 patienter, säger,

att det synts honom, som om den förbättring, hvilken hos många af patienterna kunnat konstateras, inträffat oberoende af behandlingen, samt att detta väl också i de flesta fall varit händelsen med försämringen, men att i ett eller möjligen två fall det använda medlet måste anses hafva förvärrat patienternas tillstånd. Som slutord anför professor E. den af professor *Fr. Schultze* i Bonn uttalade åsigten, att den nya behandlingsmetoden ej ger bättre resultat än de äldre, företrädesvis hygieniska och dietiska metoderna, och att Schultze icke vill använda tuberkulinet, så vida icke patienterna nödvändigt fordra att blifva behandlade därmed.

På Sabbatsbergs sjukhus har doktor *Warfvinge* gjort iakttagelser på 75 patienter. D:r W. har fått en bättre tanke om det Kochska medlet och säger, att de erhållna, visserligen blygsamma, resultaten synas honom sammanlagda afgjordt tala för, att tuberkulinet under vissa omständigheter kan göra anspråk på ett verkligt terapevtiskt värde, och vidare, att, då vi se så påtagligt gynsam inverkan på tuberkulösa affektioner, som isynnerhet vid lupus träder i dagen, synes det orätt att ej vilja hålla fast vid medlets fortsatta användning.

Tuberkelbaciller i järnvägsvagnar. En tysk läkare, d:r Prausnitz, har anställt åtskilliga undersökningar om tuberkulosens utbredande genom persontrafiken på järnvägarne. Han har låtit undersöka de från Berlin till Meran gående vagnar, som begagnats af lungsjuka patienter, hvilka begifvit sig till den nämnda kurorten. Försöken, som företogos med tio kupéer, gåfvo det resultat, att sex af dem voro fria från tuberkelbaciller, men att i de öfriga dammet innehöll sådana. Det tillägges emellertid, att antalet baciller icke var synnerligen betydligt, och att en ordentlig rengöring af vagnarne skulle vara tillräcklig till att aflägsna bacillerna och sålunda äfven faran för de resande.

En kanins hornhinna öfverflyttad på människa. Åtskilliga mer eller mindre lyckade försök hafva på senare år gjorts att vid ogenomskinliga fläckar på hornhinnan söka återställa synen genom att taga bort den sålunda odugliga hinnan och ersätta den med en dylik från ett djur. (Man har på djur äfven gjort försök att ersätta den med en papperstunn glasbit). För två år sedan omtalades, att en läkare i Baltimore i Nordamerika lyckats på en människas öga läka in en kanins hornhinna (se Helsov. 1889 sid. 127). Mången torde emellertid ansett denna historia för en amerikansk humbug. Det må därföre intressera Helsovännens läsare att höra, det prof. v. Hippel i Königsberg detta år lyckats utföra samma experiment med framgång. Patienten hade genom lapisbränning fått en central mörkbrun fläck af 3 mm:s diameter på hornhinnan. Sedan lokal bedöfning framkallats genom kokain, uttogs genom trepan (ett instrument gjort såsom rundborr) den ogenomskinliga fläcken. Därefter uttogs med samma instrument en lika stor bit af en kanins hornhinna, hvilken inpassades i öppningen och där under lämpligt förband inläktes, så att patienten efter 6 veckor utskrefs med en fullkomligt genomskinlig hornhinna, d. v. s. med god syn. Då den vanligen inträdande grumlingen på en sålunda öfverflyttad hinna brukar komma efter 14 dagar, så anser prof. v. Hippel patienten vara definitivt botad.

Giftig insekt. I närheten af Sorö i Danmark har under de sista veckorna en liten insekt (danskarne kalla den än för mygga än för fluga) uppträdt och vållat stor skada genom sina för boskapen giftiga bett eller sting. De små insekterna sätta sig i massor på kornas jufver och på andra ställen, där hårväxten är mindre tät, och ingjuta sitt gift i kreaturens kropp, hvilket har till följd, att halsen svullnar och djuren förlora all matlust, hjärtat angripes och lifsfunktionerna afstanna. Det enda botemedel mot det onda, man hittills funnit, är att hålla boskapen inom hus, då den giftiga insekten endast vistas i det fria. En landtman, som icke iakttagit detta försigtighetsmått utan haft sina kor ute en dag och först på kvällen tagit in dem i ladugården, fann på morgonen två af dem döda och en tredje nära döden.

Vämjelig korffabrikation. Vid skånska veterinärföreningens möte i Eslöf i början af Maj förekom bland annat äfven frågan om besigtning af hästar, afsedda till människoföda. Vid mötet uttalades den åsigt, att besigtning vore nödvändig för förekommande af att helsovådligt kött utbjödes. Förr var det vanligt, att själfdöda hästar nedgräfdes; nu däremot uppköpas sådana kreatur ofta af personer, som bedrifva korffabrikation. Genom tillsats af fläsk och genom saltning, kryddning och rökning borttages såväl den vedervärdiga lukten som den vämjeliga smaken, som i annat fall ovilkorligen måste finnas hos sådan vara, hvilken beredes af köttet efter själfdöda hästar.

Korf beredes i stor myckenhet af odugligt och helsovådligt kött, och som sådan vara utbjudes för billigt pris, finner den lätt köpare, hvilka sväfva i okunnighet om den fara för helsan, för hvilken de utsätta sig.

Breflåda.

228. **Prenumerant o. Landtbrukare.** Sparris, väl kokad, är en oskadlig föda, som Ni gärna må äta hvarje dag i måttlig mängd, när Ni så hafva kan. — För att ersätta tobaksbussen kan Ni ju tugga på Kalmus-rot.

229. **Moses.** Gör gärna ett »besök på badorten».

230. **Ego.** Kolsyran i helsovatten går tillräckligt bort genom ett par minuters omröring. Blandas vattnet med kokhet mjölk (såsom åt små barn), eller varmt vatten så förflygtigas kolsyran hastigt.

231. **Ax. S.** Hvad Ni menar med eder »kroniska förkylning» är omöjligt veta, men då Ni mått bättre af bomulls- än ylle-underkläder, så fortsätt. Hvar och en må pröfva, hvad honom sundt eller osundt är!

232. **Uppfostrare.** Se svaren i bilagan till förlidet och innevarande år. Edra misstankar äro utan skäl. Läkare bör sökas.

233. **Maskulin.** Lef kyskt och återhållsamt.

234. **Landsortsbo 59.** Vi kunna icke bedöma, hvaraf Ni lider; vi veta därför icke heller, om Ni törs begagna kalla bad.

235. **H. O.** Kuntzes kolfiltra äro i de flesta fall tillfyllest.

236. **Tacksam prenumerant.** Håll den s. k. Bantings kur, så minskas nog eder mage.

237. **V. 50.** Icke har Ni fått edra bruna fläckar genom att tvätta er med kallt vatten! Möjligen kan Ni botas genom en sublimatlösning, hvarå läkare-recept erfordras.

238. **Köpman.** Något kitt att klistra till edra utstående öron med kunna vi icke anvisa. Men genom kirurgisk åtgärd kan Ni få eder önskan uppfylld, t. ex. vid Sabbatsbergs sjukhus härstädes.

239. **Dixi.** Försök Citrinsalfva morgon och afton.

240. **X. Å.** En hafvande kan nog begagna sjöbad med varsamhet, om hon är van därvid. Undersökning behöfver, om intet oroande symtom framträder, icke ske förrän i sista månaden.

241. **Ny prenumerant 31 år.** Af eder snufva behöfver Ni icke vänta kräfta. Skogsluft eller sjöluft spelar ingen synnerlig roll. Fortsatt lokalbehandling af specialist är det enda, hvaraf något kan väntas.

242. **J. B—n.** Se svaret N:r 9 i N:r 1 och N:r 54 i N:r 4.

243. **Tacksam prenumerant Eia.** Mot röd näsa ha somliga af våra prenumeranter med nytta användt alunlösning, hvarmed näsan tvättas på aftonen. Om detta icke hjälper, kan en lapp, doppad i alunlösningen, ligga på näsan hela natten. Lösningen göres genom att sätta 2 rågade teskedar till ett glas vatten.

244. **Christine E. 30 år.** Anlag till melankoliskt lynne kan visserligen vara ett arf, och är det en god hjälp, om man själf uppfattar det såsom ett sjukligt anlag, för hvilket man icke får gifva vika. Då eder man och eder läkare icke taga del med eder, må Ni ju söka en väninna eller en själasörjare, inför hvilken Ni kan lätta edert hjärta. Säkert skulle det göra eder godt, att ibland för en liten tid komma bort från hemmet bland annan omgifning.

245. **Finsk prenumerant.** En patient, som endast ett år haft ägghvitesjuka och som har blott 0,113 % tro vi icke kan anses obotlig. De lärde äro icke ense om, huru stor procent ägghvite njurarne i normalt tillstånd kunna afsöndra, men i sjukligt tillstånd kan den uppgå till 3 procent.

246. **K. D. K., Hangö.** Helsovännen under korsband kostar oss i porto till Finland 5 öre för 1 ex. af hvarje nummer, alltså 1 kr. 20 öre pr år, hvilket lagdt till prenumerationspriset 2 kr. 50 öre blir 3 kr. 70 öre, alltså mer än 5 mark (som motsvarar med nuvarande kurs 3 kr. 55 öre). Då nu vid postprenumeration i Finland priset är endast 4 mk 21 penni (3 kr. 37 öre), är det naturligtvis förmonligast för både oss och enskilda prenumeranter i Finland, om de prenumerera på postkontor i Finland. (Med prenumerantsamlare kan saken gestalta sig något annorlunda, då stundom 3 ex. gå för 2 enkla porton). Emellertid hafva vi antecknat eder såsom prenumerant äfven för nästa år.

Obs. ***Halfårsprenumeranter böra denna månad förnya sin prenumeration, ifall de önska en oafbruten fortsättning.***

Med. d:r H. Köster, behandlar **nervsjukdomar.**
Göteborg, Kungsgatan 62. (5 a)

Doktor C. D. Josephson, Fruntimmerssjukdomar, Förlossningar. Hvardagar kl. 1—2. Helgdagar kl. 10—11.
Stockholm, Hötorget 11, 1 tr. (5 b)

Doktor Magnus Vikstrand, Behandlar **invärtes och könssjukdomar** (allmän **svaghet**).
Stockholm, Kungsgatan 8. (5 c)

D:r E. Stangenberg, Specialitet: **Öron-, Näs-, Svalg-, o. Strupsjukd.** Hvardagar kl. 9—10, 2—½4. Helgdagar kl. 10—11 f. m.
Stockholm, Kungsträdgårdsg. 2 C. (5 d)

D:r Edvard Sederholm, behandlar **Hudsjukdomar** kl. 9—10 och 2—3
Stockholm, Hamngatan 22. (5 e)

Tandläkaren P. Hedström, insätter artificiela tänder, verkställer plomberingar m. m.
Stockholm, Skärgårdsgatan 21. (5 f)

D:r Ivar Svensson, Bråck, stolgångens och urinvägarnes sjukdomar. Kl. 1—2.
Stockholm, Kungsgatan 7. (5 g)

Med. D:r Gustaf Ahlström, **Ögonläkare.** Träffas söckendagar kl. 10—12 f. m. helgdagar kl. 10—11 f. m.
Göteborg, Östra Hamngatan 28. (5 h)

Med. D:r Ludv. Wolff, behandlar speciellt **Mag- och Barnsjukdomar.**
Göteborg, Fredsgatan 3. (5 i)

Doktor Kjellman, behandlar näs-, hals- och öronsjukdomar kl. 9—11 f. m. och 2—half 4 e. m.
Stockholm, Fredsgatan 17. (7 a)

Doktor F. E. Velander, behandlar ögonsjukdomar och meddelar hypnotisk suggestion
Jönköping, praktiserande läkare. (7 b)

D:r Arvid Afzelius, Behandlar **hudsjukdomar.** Under sommaren badintendent vid Hjo vattenkuranstalt.
Stockholm, Lilla Vattugatan 24, kl. 9—10 o. 2—3. (6 d)

På C. E. Fritze's K. Hofbokhandels i Stockholm förlag hos alla bokhandlare:

KEFIR

(Kaukasisk kumyss beredd af komjölk)

En kort handledning vid dess beredning och användning såsom läkemedel för sjuka
sammanstäld af
Prof. D:r A. G. BERGLIND.
Andra upplagan.
Pris: 60 öre.

På *C. E. Fritze's k. hofbokhandels* i Stockholm förlag har i dag utkommit à 60 öre:

Om ryggradssnedheter

och möjligheten att förebygga deras uppkomst och utveckling, jemte en kort redogörelse öfver författarens verksamhet i Ryssland
af **A. G. Berglind.**
Med. D:r o. Professor.
Tillegnas föräldrar och uppfostrare.

(50)

En bok för alla!

Konsten att lefva länge

Populär helsolära

Af

D:r R. Wawrinsky,
Sundhetsinspektör.

Pris: 1.50. Jos. Seligmanns förlag.

(29)

Neuenahrer Sprudel

Säsong 1 Maj till 15 Oktober.

Litionhaltiga, alkaliskt-muriatiska bad. Erkändt bäst verkande vid kronisk mag- och tarmkatarr, lefversvulster, fettlefver, gallsten, katarr i luftvägarne, njur-, blås- och kvinnosjukdomar, njurgrus, reumatism, gikt och sockersjuka. Icke försvagande, utan stärkande och därför särskildt att rekommendera för svaga och blodfattiga pat. — Blott kurhotellet, som ligger midt emot anläggningen, står i direkt förbindelse med baden och läsesalongen. — Prospekter gratis. (Wald. Jac. ╳ 12) (30)

Lactoserin-Cacao,

sammansatt af **renaste cacao** och **lactoserin,** enligt **W. Rehnströms patent.**

Välsmakande, kraftigt närande, helsosam,

enligt analys och intyg af Professorerne C. R. Bergstrand och Olof Hammarsten, Med. Doktor Ch. Em. Hagdahl m. fl.

FABRIKS MÄRKE

Då **lactoserin** leder sitt ursprung uteslutande från mjölk, så är den i och för sig faktiskt närande och helsosam.

Lactoserin-Cacao, som håller betydligt mindre af det svårsmälta cacaofettet, än andra cacaosorter, är således lättsmält och att rekommendera för såväl friska som sjuka personer.

Finnes att tillgå hos Herrar Specerihandlande samt i parti hos

Th. Winborg & C:o,
Kongl. Hofleverantör.
Stockholm.

(40)

Nervsjukdomar

behandlas under innevarande års sommar från **8 Juni—8 Augusti**

vid Sätra Brunn och Kallvattenkur

(43) af Professor d:r **S. E. Henschen,** adr. **Upsala.** (G. 14879)

Stockholm, Hemlandsvännens tryckeri, 1891.